

Veranstalter:

Partner:

DEUTSCHES
POLEN
INSTITUT

Gefördert von:

Robert Bosch Stiftung

**Deutsch-polnisches Seminar zum Thema
„Literaturübersetzung im deutsch polnischen Kulturdialog –
T. Różewicz im Wechselspiel der Kulturen“**

(Dezember 2017 – Juli 2018)

© Foto: Adam Czernenko, Hans-Gerd Happel, Jolanta Rudolph, Karolina Sidowska,
Georg Schillfarth, Małgorzata Tempel, Ilona Czechowska

**Deutsch-polnisches Seminar zum Thema
„Literaturübersetzung im deutsch polnischen Kulturdialog –
T. Różewicz in der Übersetzung ins Deutsche“**

(Dezember 20157 – September 2018)

Veranstalter: Stiftung Karl Dedecius Literaturarchiv an der Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)

Teilnehmer:

- Universität Lodz
- Adam-Mickiewicz-Universität in Posen
- Nikolaus-Kopernikus-Universität in Thorn
- Universität Potsdam
- Humboldt Universität zu Berlin
- Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)
- Universität Leipzig
- Universität Wrocław

Im November 2017 trafen sich acht Dozenten aus Deutschland und Polen im Collegium Polonicum in Słubice, um über ihre Zusammenarbeit bei der Fortsetzung des Projektes „Deutsch-polnisches Seminar zum Thema: *Literaturübersetzung im deutsch-polnischen Kulturdialog*“ zu beraten. Während des Treffens wurden das Ziel und der Charakter des Vorhabens besprochen. Basierend auf den Erfahrungen der ersten Veranstaltung des Projektes im Jahre 2016 gelang es, ein neues Projektformat auszuarbeiten. Die Hauptidee des Folgeprojektes bestand darin, ein Seminar zum Thema Literaturübersetzung an mehreren Universitäten durchzuführen. Dem

**Polsko-niemieckie seminarium na temat
„Przekład literacki w polsko-niemieckim dialogu kulturowym –
Tadeusz Różewicz w dialogu kultur“**

(listopad 2017 - lipiec 2018)

Organizatorzy: Fundacja Archiwum Literackie Karla Dedeciusa przy Europejskim Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą

Uczestnicy:

- Uniwersytet Łódzki
- Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
- Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
- Uniwersytet Poczdamski
- Uniwersytet Humboldtów w Berlinie
- Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą
- Uniwersytet w Lipsku
- Uniwersytet Wrocławski

W listopadzie 2017 roku w Collegium Polonicum w Słubicach spotkało się ośmiu przedstawicieli polskich i niemieckich uniwersytetów, w celu omówienia współpracy w ramach drugiej edycji projektu „Polsko-niemieckie seminarium na temat: Przekład literacki w polsko-niemieckim dialogu kulturowym”. W czasie spotkania zostały omówione cele i charakter projektu. Korzystając z doświadczeń pierwszej edycji, która miała miejsce latem 2016 roku, udało się wypracować nową formułę warsztatów. Główną część projektu stanowiło przeprowadzenie na uniwersytetach biorących udział w projekcie, seminariów poświęconych problemom przekładu literac-

sollte sich eine Auswertungsphase der Studierenden in Frankfurt (Oder) und Słubice anschließen.

Im Rahmen des vorgeschlagenen Seminars im Sommersemester 2018 setzten sich die Studierenden nicht nur mit den theoretischen Ansätzen, sondern auch mit dem Leben und dem Werk von Tadeusz Różewicz auseinander. Gleichzeitig erhielten sie Einblick in die Bestände des Karl Dedecius Archives am Collegium Polonicum in Słubice. Dort widmeten sie sich Różewicz's Korrespondenz mit Henryk Bereska und Karl Dedecius. Besonders wertvoll erwies sich in diesem Zusammenhang die neueste Publikation von Andreas Lawaty und Marek Zybyra – der Briefwechsel zwischen Karl Dedecius und dem Dichter Różewicz.

Den Höhepunkt des Seminars bildete der Workshop an der Europa-Universität Viadrina und im Collegium Polonicum. Während des Workshops wurden die Studierenden in vier deutsch-polnische Gruppen eingeteilt. Die Aufgabe, die den TeilnehmerInnen gestellt wurde, war die Vorbereitung einer Ausstellung zu dem Leitthema des Projektes unter einem bestimmten Schwerpunkt.

An diesen Tagen tauschten die TeilnehmerInnen ihr während des gesamten Semesters an unterschiedlichen Universitäten erworbenes Expertenwissen mit Teilnehmern anderer Universitäten aus. Weiterhin erhielten die Teilnehmer die Möglichkeit, in einem interkulturellen Rahmenprogramm ein Gespür sowohl für kulturelle als auch sprachliche deutsch-polnische Besonderheiten in der Doppelstadt an der Oder zu entwickeln.

Durch das Projekt erweiterten die Studierenden ihr Wissen im Bereich der interkulturellen Kommunikation (sowohl auf der sprachlichen als auch der kulturellen Ebene). Während des Treffens mit den Übersetzerinnen Eliza Borg und Lisa Palmes versuchten sie auch sich

kiego oraz udział w warsztatach we Frankfurcie nad Odrą i w Słubicach.

Już w trakcie semestru letniego 2018 uczestnicy seminariów mogli zapoznać się zarówno z teorią przekładu, jak i poprzez analizę tłumaczeń wybranych tekstów, z życiem i twórczością Tadeusza Różewicza. Ponadto studenci otrzymali wgląd do materiałów Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach. Dzięki temu mogli zapoznać się m.in. z korespondencją poety z tłumaczami: Henrykiem Bereską i Karlem Dedeciusem. Szczególnie przydatne okazało się tu wydanie korespondencji poety z jego tłumaczem Karlem Dedeciuem, pod redakcją Andreeasa Lawatego i Marka Zybury.

Punktem kulminacyjnym projektu były warsztaty, które odbyły się na Europejskim Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą i w Collegium Polonicum w Słubicach. W tych dniach studenci, podzieleni na cztery polsko-niemieckie grupy, mieli za zadanie przygotować wystawę poświęconą Tadeuszowi Różewiczowi. Każda z grup otrzymała temat przewodni swojej części wystawy.

W czasie czterodniowego spotkania studenci mogli wymienić się swoimi spostrzeżeniami i zdobytą wiedzą. Ponadto w ramach warsztatów był przewidziany bogaty program o charakterze kulturalnym – zwiedzanie Frankfurtu nad Odrą i Słubic. Dzięki temu studenci mogli poznać charakter dwumiasta, jego atmosferę, rozwój i specyfikę.

Dzięki projektowi uczestnicy mogli poszerzyć swoją wiedzę w zakresie komunikacji międzykulturowej, zarówno na płaszczyźnie językowej, jak i społecznej w obszarze polsko-niemieckim. Ponadto podczas zajęć tłumaczeniowych prowadzonych przez Elizę Borg i Lisę Palmes studenci mogli podjąć próbę tłumaczenia tekstów litera-

selbst in der literarischen Übersetzung. So lernten sie die Schwierigkeiten, die ein Übersetzer in seiner Arbeit zu bewältigen hat, besser kennen. In diesem Sinne wurde die bedeutende Rolle der Vermittler und Mediatoren zwischen Kulturen unterstrichen.

Bereits in der ersten Projektphase im Jahre 2015 wurde der Grundstein für die gemeinsame Arbeit gelegt und dem aktuellen Projekt gelang es erneut, die Zusammenarbeit zwischen den polnischen Germanisten und den deutschen Polonisten zu vertiefen. Damit hat sich der Austausch zwischen den Universitäten während des Projektes bewährt. Alle an dem Projekt beteiligten Universitäten erklärten sich bereit, im Rahmen von Folgeprojekten ihre erfolgreiche Zusammenarbeit auch in Zukunft fortzusetzen.

ckich, co dało im możliwość zrozumienia trudności, którym musi sprostać tłumacz w swojej pracy, a te nie ograniczają się tylko do warstwy językowej. Dlatego też, niezwykle ważnym elementem było przedstawienie roli tłumacza, jako pośrednika i mediatora pomiędzy narodami.

Dzięki projektowi udało się pogłębić niezwykle ważną wymianę pomiędzy polskimi germanistami i niemieckimi polonistami. Od samego początku trwania projektu – pierwsza edycja miała miejsce w latach 2015/2016 – ta współpraca przynosi oczekiwane owoce, a optymizmem napawa fakt, że wszystkie zaangażowane w projekt uniwersytety nadal są zainteresowane współpracą w kolejnych odsłonach projektu.

**Peter Lachmann:
Meine Versöhnung. Tadeusz Różewicz und die Deutschen**

Filmabend und ein anschließendes Gespräch
mit Maria Dębicz

© Foto: Hanna Musiałówna

Eine gute Einführung in den Workshop gab die Filmaufführung „Meine Versöhnung. Tadeusz Różewicz und die Deutschen“ von Peter Lachmann. Ein besonders aussagekräftiges poetisches Dokument, in dem uns – so wie der Regisseur selbst sagt – „der bedeutende polnische Dichter in seine Faszination für die deutsche Sprache und die deutsche Poesie einweiht. Die intime Kenntnis der Kultur des Nachbarn, die Różewicz hier beweist, ist erstaunlich. Sie führte ihn, den ehemaligen Partisanen der Heimatarmee, zu frühen Versöhnungsgesten mit dem einstigen Feind.“

Anschließend fand ein Gespräch mit Frau Maria Dębicz statt, die berichtete, wie es zu diesen wunderbaren Aufnahmen kam. Dabei schilderte sie die Freundschaft zwischen dem Dichter und seinem Übersetzer und zugleich dem Filmmacher. Schließlich erzählte sie

**Peter Lachmann:
Moje pojednanie. Tadeusz Różewicz i Niemcy**

Projekcja filmu
oraz rozmowa z Marią Dębicz

©Piotr Lachmann

Doskonałym wprowadzeniem w atmosferę warsztatów stanowiła projekcja drugiej części tryptyku Piotra Lachmanna „Moje pojednanie. Tadeusz Różewicz i Niemcy”. Film ten jest iście poetyckim dokumentem, w którym – jak mówi sam reżyser – „wybitny polski poeta wtajemnicza nas w swoje fascynacje językiem i poezją niemiecką. Zdumiewająca jest intymna wiedza Różewicza o kulturze sąsiada, która doprowadziła byłego partyzanta AK do wczesnych gestów pojednania z eks-wrogiem“.

Po filmie odbyło się spotkanie z Marią Dębicz, która opowiedziała m.in. o kulisach tych niezwykłych nagrań, o charakterze spotkań poety ze swoim tłumaczem i reżyserem, jak również o swojej współpracy z Tadeuszem Różewiczem, co dało podstawę do żywej i niezwykle cie-

auch von ihrer Zusammenarbeit mit Tadeusz Różewicz. In diesem Zusammenhang ergab sich eine lebhafte und spannende Diskussion. Maria Dębicz begleitete die Studierenden auch in den nächsten zwei Tagen während des Workshops.

Piotr Peter Lachmann - deutsch-polnischer Lyriker, Essayist, Übersetzer (aus dem Polnischen und ins Polnische), Videotheaterregisseur, Begründer (gemeinsam mit der Schauspielerin Jolanta Lothe) und künstlerischer Leiter des Lothe Lachmann Videotheaters Poza im Warschauer Szuster-Palais.

Maria Dębicz - Theaterhistorikerin, Dramaturgin des Polnischen Theaters in Breslau in den Jahren 1972-2006. Drehbuchautorin der Dokumentarfilme über Tadeusz Różewicz.

kawej dyskusji. Maria Dębicz towarzyszyła studentom również w kolejnym dniu warsztatów.

Peter Lachmann, poeta, eseista, tłumacz z języka niemieckiego na język polski, reżyser filmowy, wraz z aktorką Jolantą Lothe założyciel Videoteatru, mieszczącego się w Pałacu Szustra w Warszawie.

Maria Dębicz, historyk teatru, kierownik literacki Teatru Polskiego we Wrocławiu w latach 1972-2006. Scenarzystka filmów o Tadeuszu Różewiczu.

Das Treffen mit den Karl Dedecius Preisträgerinnen:

Eliza Borg i Lisa Palmes

Moderation: Birgit Krehl

Den Höhepunkt des Workshops bildete das Treffen und die Gespräche mit den Karl Dedecius Preisträgerinnen Eliza Borg und Lisa Palmes. Dieser angesehene Preis wird an hervorragende Übersetzer der deutschen Literatur in die polnische und der polnischen Literatur in die deutsche Sprache verliehen. Die Übersetzerinnen boten den Studierenden ein Übersetzungsseminar an. Darüber hinaus nahmen sie an einem Podiumsgespräch in der Stadt- und Regionalbibliothek in Frankfurt (Oder) teil. Vor dem Publikum schilderten sie zunächst ihren Werdegang und ihre Übersetzungsphilosophie.

Beide waren sich einig, dass Literaturübersetzerinnen und -übersetzer nicht unsichtbar seien, aber auch die Originalität von Autorinnen und Autoren respektieren sollten. Als Übersetzerinnen müssen sie kreativ sein, betonten jedoch, sie seien keine Künstlerinnen.

Spotkanie z laureatkami Nagrody im. Karla Dedeciusa:

Elizą Borg i Lisą Palmes

Moderacja: Birgit Krehl

Dla uczestników warsztatów niezwykle ważnym przeżyciem było spotkanie z laureatami renomowanej nagrody dla tłumaczy polskiej literatury na język niemiecki i niemieckiej literatury na język polski, Nagrody im. Karla Dedeciusa, Elizą Borg i Lisą Palmes. Laureatki przeprowadziły warsztaty tłumaczeniowe dla studentów. Ponadto wzięły udział w dyskusji panelowej, która miała miejsce tego samego dnia w Bibliotece Miejskiej we Frankfurcie nad Odrą. W czasie dyskusji tłumaczki opisywały początek swojej pracy translatorskiej, jak również ich osobistą filozofię przekładu. Ich zdaniem tłumacze nie powinni w przekładzie być niewidoczni, powinni jednak okazać szacunek wobec oryginału i jego autora. Podkreśliły następnie, że choć same w swojej pracy nie mogą porównywać się z artystami, to jednak zawsze muszą być kreatywne i twórcze.

Im Laufe des Abends erörterten sie, was die Arbeit eines Literaturübersetzers ausmacht, mit welchen Schwierigkeiten ein Übersetzer während seiner Arbeit konfrontiert wird sowie wie Literaturübersetzerinnen und -übersetzer zwischen Ländern und Kulturen vermitteln können.

Eliza Borg (geboren 1951) studierte Germanistik an der Universität Warschau, übersetzte u.a. Werke von: Ilse Aichinger, Elias Canetti, Jenny Erpenbeck, Alexander Kluge, Siegfried Lenz, Stefanie Zweig

Lisa Palmes (geboren 1975) studierte Polonistik und Germanistische Linguistik an der Humboldt-Universität zu Berlin und der Universität Warschau (2001-2007), übersetzte u.a. Werke von: Justyna Bargielska, Joanna Bator, Mariusz Czubaj, Wojciech Jagielski, Lidia Ostałowska, Filip Springer.

Birgit Krehl (geb. 1961) ist Literaturwissenschaftlerin und Übersetzerin. Sie studierte in Leipzig und Prag und wurde an der Universität Leipzig promoviert. Seit 1994 ist sie als wissenschaftliche Mitarbeiterin am Institut für Slavistik der Universität Potsdam tätig.

Musikalische Umrahmung:

Joanna Petryka Wawrowska - Sopran
Natalija Nikolayeva - Klavier
Karol Borsuk - Violine

Ponadto w czasie wieczoru został przybliżony charakter pracy tłumacza, problemy, z jakimi tłumacz musi się borykać, jak również to, w jaki sposób tłumacz literatury może stać się pośrednikiem pomiędzy poszczególnymi krajami i kulturami.

Eliza Borg (ur. 1951) studiowała germanistykę na Uniwersytecie Warszawskim, tłumaczyła m.in. dzieła następujących autorów: Ilse Aichinger, Eliasa Canetti, Jenny Erpenbeck, Alexandra Kluge, Siegfrieda Lenz, Stefanie Zweig.

Lisa Palmes (ur. 1975) studiowała polonistykę i germanistykę (językoznawstwo) na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie oraz na Uniwersytecie Warszawskim, tłumaczyła m.in. utwory następujących autorów: Justyny Bargielskiej, Joanny Bator, Mariusza Czubaja, Wojciecha Jagielskiego, Lidii Ostałowskiej, Filipa Springera.

Birgit Krehl (ur. 1961) literaturoznawca i tłumaczka. W Lipsku i Pradze studiowała slawistykę. Od 1994 roku jest pracownikiem akademickim w Instytucie Slawistyki przy Uniwersytecie Poczdamskim.

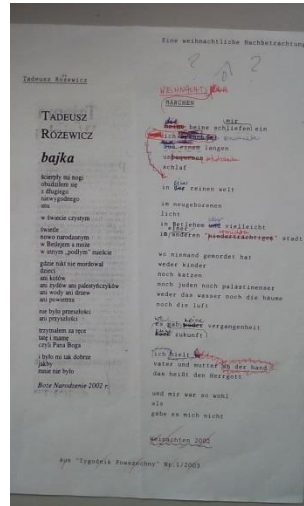
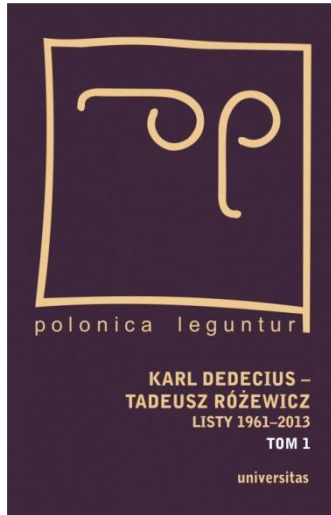
Program muzyczny

Joanna Petryka Wawrowska – sopran
Natalija Nikolayeva – pianino
Karol Borsuk – skrzypce

Korrespondenz des Dichters mit seinem Übersetzer

Eine der Aufgaben, die die Workshopsteilnehmer zu bewältigen hatten, war die Übersetzung eines Auszuges aus der Korrespondenz zwischen Tadeusz Różewicz und Karl Dedecius. Des Weiteren sollten sie die Problemfelder besprechen und ein Ergebnisprotokoll erstellen. Auch hier arbeiteten die Studierenden in deutsch-polnischen Tandems.

Korespondencja poety z jego tłumaczem

Jednym z zadań postawionych przed uczestnikami warsztatów było przetłumaczenie fragmentu listu z korespondencji Tadeusza Różewicza i Karla Dedeciusa. Następnie studenci mieli omówić na forum kwestie sporne w procesie tłumaczenia oraz sporządzić protokół z dyskusji. Również i przy tym zadaniu studenci pracowali w polsko-niemieckich tandemach.

Adam-Mickiewicz-Universität in Posen & Universität Potsdam

Lieber Karl!

Die Korrektur habe ich erhalten (+Non stop shows). Ich weiß nicht, ob du meine Karte, die den Text „Erzählungen von alten Frauen“ betraf, bekommen hast – du erwähnst gar nicht, was du damit gemacht hast. Ich habe den Entwurf nicht vergessen, den ich Dir versprochen habe (über die literarischen Beziehungen zwischen polnischen und deutschen Schriftstellern), aber ich habe es noch nicht gemacht.

Innerhalb der letzten Monate arbeite ich wenig (und schlecht), ich sag Dir, es ist nicht der Rede wert. Ich mache jetzt sowas wie eine Lähmung durch, die mich nicht erlaubt, ein paar Sätze aneinanderzureihen, und schon gar nicht, ein sinnvolles Stück niederzuschreiben. [...] Ich durchmache jetzt gefährliche Zeiten. [...] Ich möchte, Karl, dass du verstehst, dass es nicht um bloße Faulheit geht, sondern um etwas Tieferes, um das Wesen (den Sinn?) des Lebens selbst. [...]

Ich komme gleich zum Schluss, denn ich will Dich nicht mehr mit diesem stickigen Seelenmarter belästigen. Komplimente über die Übersetzung schreibe ich nicht, denn du wurdest mit denen in letzter Zeit überschüttet und ich befürchte, dass du am Überschuss von Blumen ersticken könntest, [...] (aber das zeugt nicht von meiner „Undankbarkeit“ usw., das verstehst du hoffentlich... Vielleicht hast du übrigens ja auch bemerkt, wie meine „Umgangsformen“ sind).

In Non-Stop... bin ich mir diese Zeile nicht sicher –

die vierte von oben teraz tworzy się spadając odchodząc (bei mir)

= nun erzeugt man kopfüber (bei Dir)

Bei Dir ist das wie „Hals über Kopf Erzeugung“ (?), währenddessen ging es hier um die Bewegung des Fallens und des Fortgehens (die ständige Bewegung des Fallens (- des Aufsteigens), so wie ein Gegenstand (oder Regen?) herunterfällt. Dieser Bewegung des Fallens des zeitgenössischen Menschen ist eben das ganze Poem „Spadanie“ (aus dem Band Twarz, S. 39)

gewidmet, vielleicht präzisierst du diesen Ausdruck / diese Wendung im ursprünglichen Sinne des Textes.

Sei herzlich gedrückt. Schreib mir ein paar Worte (mehr, nicht nur eins!)

Tadeusz

Protokół z dyskusji na temat tłumaczenia listu Tadeusza Różewicza do Karla Dedeciusa

Grupa przedstawiła tłumaczenie listu Tadeusza Różewicza do Karla Dedeciusa. Tłumaczenie było prezentowane na rzutniku, żółtym kolorem wyróżniono fragmenty, które przysporzyły największych problemów podczas tłumaczenia. W prezentacji i dyskusji zwrócono uwagę na następujące aspekty:

Błędy edytorskie: rozbieżności między oryginałem listu a jego wersją edytowaną, którą dostarczono do przetłumaczenia. W dyskusji rozważano, czy edytor powinien poprawiać błędy interpunkcyjne, takie jak np. błędny zapis daty.

Formy grzecznościowe: „Ty”, „Ciebie” zostały przetłumaczone jako „Du”, „Dich”, aby wyrazić szacunek do adresata.

Błąd w oryginale tekstu: podanie niewłaściwej strony – zdecydowano się na zachowanie błędu w tekście i umieszczenie wyjaśnienia w przypisie.

Problem z oddaniem zwrotu „ściskam Cię”, rozważano wersje: „ich umarme Dich”, „ich drücke Dich”, „Sei herzlich gedrückt” oraz „läß Dich drücken”. Ostatecznie zdecydowano się na „ich umarme Dich”, ponieważ uznano, że „ich drücke Dich” może oznaczać zbyt dużą bliskość.

Tłumaczenie słowa „pocztówka”. Zdecydowano się na „Postkarte”. W dyskusji padła jednak propozycja użycia wariantu „Karte”, ponieważ z listu ciężko wywnioskować, czy chodziło tu o czystą kartkę do pisania, czy taką z widokiem. Pomocna okazała się tutaj wiedza o samym Tadeuszu Różewiczu i jego sposobie pisania listów.

Tłumaczenie zwrotu „duszne męki”: uznano, że słowo „duszne” może być neologizmem od słowa „dusza”. Uznano, że warto poszukać asocjacji do wyrażenia „męki duszy”. Rozważano propozycje „stickige Marter”, „stickige Qualen”. W dyskusji zaproponowano również wersje „Seelenmarter” oraz „seelische Qualen”. Zastanawiano się, jak oddać tę dwuznaczność i uznano,

że warto byłoby wyjaśnić ją w przypisie. Ostatecznie większość obecnych skłoniła się ku wersji „seelische Qualen”.

Tłumaczenie zwrotu „niebezpieczny czas”: zdecydowano się na „gefährliche Phase”.

Tłumaczenie wyrażenia: „Napisz kilka słów (więcej niż jedno)”: rozważano dwie wersje – „Schreib mir ein paar Worte (mehr, nicht nur eins)” oraz „Schreib mir ein paar Worte (mehr als nur eins)”. Zdecydowano się na drugą wersję.

Styl autora: zwrócono uwagę na potoczny styl wypowiedzi Różewicza, który należy oddać w tłumaczeniu. Uznano, że autor nie skupiał się do końca na poprawności językowej i zdarzały mu się błędy interpunkcyjne, których postanowiliśmy nie poprawiać.

Protokoll der Diskussion zur Übersetzung des Briefes von Różewicz an Karl Dedecius

Die Gruppe stellte ihre Version der Übersetzung des Briefes von Tadeusz Różewicz an Karl Dedecius dar. Die Übersetzung wurde lichttechnisch projiziert, die problematischen Stellen wurden im Text gelb markiert. In der Diskussion wurde auf folgende Aspekte der Übersetzung eingegangen:

Editionsfehler: Unterschiede zwischen dem Original des Briefes und dessen editierten Fassung, die wir zur Übersetzung erhielten. Man diskutierte, ob der Editor die Interpunktionsfehler korrigieren sollte.

Höflichkeitsformen: „Ty”, „Ciebie” wurden als „Du”, „Dich” übersetzt.

Im Original wurde die falsche Seitenzahl genannt – wir entschieden uns, den Fehler zu bewahren und in der Fußnote die Erklärung zu schreiben.

Problem mit der Übersetzung der polnischen Grußformel „ściskam Cię”: man diskutierte über die folgenden Versionen: „ich umarme Dich”, „ich drücke Dich”, „Sei herzlich gedrückt” sowie „läß Dich drücken”. Schließlich haben wir die Version „ich umarme Dich” gewählt, da sie natürlich klingelt.

Die Übersetzung von „pocztówka”: wir haben uns für die „Postkarte” entschieden, obwohl man auch den Äquivalent „Karte” vorgeschlagen hat. Entscheidend waren die Informationen über Tadeusz Różewicz und seine Gewohnheiten.

Die Übersetzung von „duszne męki“: Das Adjektiv „duszne“ kann im Polnischen zweierlei verstanden werden: als „stickig“ oder „seelisch“. Man diskutierte über die Versionen „stickige Marter“ und „stickige Qualen“. In der Diskussion wurden auch die Versionen „Seelenmarter“ und „seelische Qualen“ vorgeschlagen. Schließlich haben wir uns für „seelische Qualen“ entschieden. Wir sind zu dem Schluss gekommen, dass es sinnvoll wäre, diese Zweideutigkeit in polnischer Fassung dem deutschen Rezipienten in der Fußnote zu erklären.

Die Übersetzung von „niebezpieczny czas“: wir haben uns für „gefährliche Phase“ entschieden.

Die Übersetzung von „Napisz kilka słów (więcej niż jedno)“: es gab zwei Vorschläge: „Schreib mir ein paar Worte (mehr, nicht nur eins)“ sowie „Schreib mir ein paar Worte (mehr als nur eins)“. Wir haben uns für die zweite Version entschieden.

Stil des Autors: Der Brief von Różewicz zeichnet sich durch den umgangssprachlichen Stil des Autors aus, den man in der Übersetzung bewahren sollte. Różewicz hat manchmal Interpunktionsfehler gemacht, die wir bewahrt haben.

Nikolaus Kopernikus Universität in Thorn & Humboldt Universität zu Berlin

Ergebnisprotokoll

Datum, Zeit: 08.06.2018, 09:30-13:00

Ort: Collegium Polonicum – Słubice

Protokollant: Sylwia Smolińska

Thema: *Die Fortsetzung der Übersetzungsanalyse vom Brief an Tadeusz Różewicz*

1. Die problematischen Fälle

- bractwo świętego Apollona (die Bruderschaft des hl. Apoll) – zartobliwe nawiązanie do griechiego boga muzyki i sztuki
- podczas tłumaczenia listu zostały sprawdzone 3 wersje: 1. od pani Czechowskiej, 2. z 2 tomowej publikacji oraz 3. archiwalna (w której przypisy zostały naniesione kolorem czerwonym)

- problematyczne zdrobnienie w języku polskim „czyściuteńko” zostało przetłumaczone jako „feinsäuberlich”
- o „warunkach” mówi się, że nie istnieją, tylko są
- odpowiednie wycucie miejsc, które mogą być pułapkami dla tłumacza
- wyrażenia stereotypowe zostały bardzo dobrze przemyślane
- w odpowiedni sposób został dokładnie oddany sens pewnych trudności językowych
- szczególny problem stanowiły nazwiska przytoczonych autorów, np. Majakowskij, najlepszym, aczkolwiek pracochłonnym zadaniem byłoby odnalezienie tego nazwiska w źródłach Dedeciusa, aby sprawdzić jaka jest poprawna pisownia
- inną uwagą na temat tłumaczeń nazwisk było pozostawienie ich w takiej formie jakiej występują w liście Dedeciusa do Różewicza, w ten sposób podkreślona zostanie wierność oryginałowi (transkrypcja jest różna, jednak wtedy poprawialibyśmy samego autora tekstu)
- polska wersja nazwiska: Jesienin, niemiecka wersja nazwiska: Jessenin

**Universität Lodz
&
Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)**

Protokół tłumaczenia

(Uniwersytet Łódzki: Olga Kraska, Marta Krawczyk, Łukasz Warzitz)

*poniżej kolejno akapity oryginalnego listu K. Dedeciusa do T. Różewicza z 20.06.1965 r. oraz ich tłumaczenie na j. niemiecki (wyfłuszczonym drukiem zapisano różne wersje tłumaczenia)

Drogi Tadeuszu,

natychmiast po otrzymaniu Twojego ekspresu dzwoniłem do Hansera: przyrzekli mi, że zawiadomią drukarnię w Stuttgarcie, ażeby zrezygnowali z *Non stop shows*...

Lieber Tadeusz,

Nachdem ich Deinen Expressbrief bekommen hatte / **sofort** als ich Deinen Eilbrief bekommen habe, rief ich bei Hanser an: sie haben mir versprochen, dass sie die Druckerei in Stuttgart benachrichtigen, **damit** sie auf *Non stop shows* verzichten / **dass** sie auf *Non stop shows* verzichten sollen.

***

Właśnie nadeszła odpowiedź z drukarni. Za późno. Książka mniej więcej gotowa, powędruje w tych dniach do (~~drukarni~~) introligatorni.

Die Antwort aus der Druckerei ist gerade angekommen. Zu spät. Das Buch ist mehr oder weniger fertig, es geht in diesen Tagen in die Buchbinderei.¹

***

Chętnie bym więc Twoją i Enzensbergera prośbę spełnił, gdyby było to jeszcze możliwe. Z drugiej strony proszę Cię nie przejmuj się tym zbyt. Napisz E. miły liścik i wszystko będzie w porządku. Bo – w gruncie rzeczy – on sam temu winien [...].

Ich würde gerne Enzensbergers und Deine **Bitte** / deinen **Wunsch** erfüllen, wenn es noch möglich wäre. Andererseits bitte ich Dich, mach Dir deswegen **keine allzu großen Sorgen / nichts daraus**. Ich schreibe an E. einen netten Brief und alles wird **in Ordnung / gut** sein. Da er, **im Grunde genommen / in der Tat**, selber daran schuld ist.

***

W tych dniach ukazał się prospekt jego czasopisma. Pisze on na str. 2 znów: „Von der üblichen Praxis, Auszüge aus Büchern, die kurz vor dem Erscheinen stehen, in Zeitschriften zu publizieren, wird das ‚Kursbuch‘ nach Möglichkeit keinen Gebrauch machen“. Uważam, że Ci wydawcy naszych czasopism troszeczkę przesadzają w pogoni za „ekskluzywnością“. Z drugiej strony, jeśli wydawca, lektorzy i redaktorzy uznali, że *Non stop shows* reprezentuje nowy rodzaj Twoich liryków i że on dla zaokrąglenia całokształtu powinien znaleźć się w tomiku, który reprezentuje w Niemczech „Twoją poezję“, to pryncyp ten jest ważniejszy od innego, który służy liz ważkim egoizmom tego czy innego czasopisma. Ale to tylko między nami. Bez względu na to jednak wyrzuciłbym wiersz z wyboru, gdyby to jeszcze było możliwe, ażeby tylko zadośćuczynić Tobie i HME. Tak się więc sprawa z *Non stop shows* przedstawia. [...]

Diese Tage ist das Prospekt seiner Zeitschrift erschienen. Er schreibt auf **der zweiten Seite / auf S. 2** wieder: „Von der üblichen Praxis, Auszüge aus Büchern, die kurz vor dem Erscheinen stehen, in Zeitschriften zu publizieren,

---

¹ W org. przekreślone słowo drukarnia; po dyskusji zdecydowano pominąć je w wersji edytorskiej (tak zdecydował też po latach autor, Karl Dedecius, akceptując tekst do druku)

wird das *Kursbuch* nach Möglichkeit keinen Gebrauch machen.“ **Meiner Meinung nach/ Ich glaube**, dass diese Verleger unserer **Zeitschriften /Magazine** ein bisschen mit der Jagd² nach der „Exklusivität“ übertreiben. Auf der anderen Seite, wenn der Verleger, die Lektoren und Redakteure **angenommen /festgestellt** haben, dass *Non stop shows* eine neue Art deiner Gedichte vertritt, und dass es, **um das Ganze abzurunden / zur Vervollständigung des Gesamtbildes**, in den Band kommen soll, der „Deine Dichtung“ repräsentiert, dann ist dieses Prinzip wichtiger als das andere, das **lisch / nur** den überwichtigen Egoismen dieser oder jener Zeitschrift dient. Das bleibt aber nur unter uns. **Ohne Rücksicht darauf zu nehmen / abgesehen/ unabhängig** davon, würde ich das Gedicht aus der Auswahl **wegwerfen /wegschmeißen / ausschließen**, damit nur Dir und HME **Genüge getan wird / nur um Dich und E. zufriedenzustellen**. So sieht also die Sache mit *Non stop shows* aus.

***

Serdeczne uściski Tobie, miłe pozdrowienia dla Rodziny
Twój Karol

Herzliche Umarmung für Dich und nette Grüße an die Familie
Dein Karol³

---

² W dyskusji podniesiono, że niem. Jagd (polowanie) może być zbyt metaforyczne, ale ostatecznie uznano jego trafność jako zwrotu bardziej dynamicznego, popularnego również w j. niemieckim.

³ Dyskusja: czy zmienić imię autora na obowiązujące w oficjalnym użyciu: Karl? Zdecydowano o pozostawieniu wersji polskiej, jakiej używał autor w relacjach z adresatem listu, polskim poetą.

Protokół z dyskusji na temat tłumaczenia listu K. Dedeciusa do T. Różewicza z języka polskiego na niemiecki (Lipsk-Wrocław)

Na wstępie został odczytany list w wersji polskiej i niemieckiej. Wyświetlono również dwie wersje tłumaczenia: z jednej strony studentów wrocławskich, a z drugiej studentów lipskich. W dyskusji zostały poruszone następujące problemy tłumaczeniowe.

1. Celowość przypisów

Karl Dedecius, tłumacząc wiersz Różewicza „Elegia prowincjonalna” na język niemiecki, popełnił błąd. „Żona jest jak ręka **lewa**” przez pomyłkę odczytał jako „żona jest jak ręka **lwa**”. Tadeusz Różewicz zwrócił uwagę przyjacielowi na ten błąd w tłumaczeniu i Karl Dedecius usprawiedliwia się w liście, że to wina starości i błąd zostanie poprawiony. Czytelnik niemiecki, nie znając polskiego, nie wie, dlaczego doszło do błędu, stąd konieczny jest **przypis**:

„Ręka lwa” – „die Hand des Löwen” – graphisch fast identisch wie „ręka lewa” – „die linke Hand”. Dadurch kam es zu einer Fehlübersetzung.

2. Ekwiwalencja leksykalna

- „**kartka**” to „Karte” czy „Postkarte” ? Różewicz najczęściej pisał do Dedeciusa na ilustrowanych kartkach, często dowcipnych, mówiąc że kartki szybciej niż listy docierają do adresata w Niemczech Zachodnich. W tłumaczeniu użyte więc zostało słowo „**Karte**”.

- „**rytmiczne korektury**” to „Korrekturen der Rhythmik” czy „Korrekturen des Rhythmus” Dyskusja wykazała, że słowo rytmiczny pochodzi od słowa rytm, a nie od rytmika (Rhythmik). To drugie słowo związane jest z muzyką, a w liście chodzi o rytm (Rhythmus) w wierszu.

- „**wieszcz**” to „Nationaldichter” czy „Dichterprophet”? „[...] no i pokazać powinien się **wieszcz** swojej parafii.” – „[...] und der Dichterprophet sollte sich bei seiner Pfarrgemeinde blicken lassen.” „**Dichterprophet**” lepiej oddaje semantykę słowa „wieszcz” i konotacje związane z tym słowem.

- „**möchten**” czy „**wollen**”? „[...] Im częściej czytam, tym bardziej **chce mi się** czegoś innego.” – „[...] Je mehr ich lese, desto mehr **will ich/möchte ich** [...] etwas ändern.” Stwierdzono, że „wollen” jest tutaj lepszym rozwiązaniem, ponieważ mocniej oddaje chęć zmiany.

3. Ekwiwalencja stylistyczna

- „**marudzić**” to „klagen” czy „meckern”? Po długiej dyskusji wybraliśmy ze względów semantyczno-stylistycznych słowo „**meckern**”.

- „**okropnie**” to „schrecklich” czy „fürchterlich”? Zdecydowaliśmy się na „**schrecklich**”, ponieważ słowo to podobnie jak słowo „okropnie” cechuje się dużą frekwencją w języku mówionym.

- „**gern**” czy „**gerne**”? Odpowiedź brzmi: „**gern**”, bowiem „gerne” jest formą potoczną.

4. Frazeologizmy

- „**Starość nie radość**” – Jest to bardzo popularny i często używany frazeologizm w języku polskim. Co prawda istnieje w języku niemieckim podobny frazeologizm „Alter ist ein schweres Malter”, ale nikt go na co dzień nie używa. W podobnej sytuacji mówi się raczej: „**Man wird eben alt**”. Zostało to uwzględnione przy tłumaczeniu listu.

5. Konwencje językowe

- „ściskam serdecznie” to „Ich umarme Dich” czy „Herzliche Grüße”?
- Stwierdzono, że druga wersja bardziej odpowiada konwencjom niemieckim.
- Poruszony został problem podpisu: „**Twój Karol**” – „Dein Karol” czy „Dein Karl”? Karl Dedecius podpisywał się w listach do polskich przyjaciół „Karol”. Przez wybór polskiej wersji imienia Karl pokazujemy czytelnikowi niemieckiemu, że dla Polaków to był „**Karol**” a nie „Karl”.

Uwaga do tłumaczenia

Grupa studentów lipskich przetłumaczyła nie tylko ten jeden list, lecz także kilka wcześniejszych listów, by dowiedzieć się czegoś więcej na temat języka i stylu korespondencji. Szczególnie ważny był przy tym list Różewicza, w którym mówi o błędzie popełnionym przez tłumacza Karla Dedeciusa podczas tłumaczenia „Elegii prowincjonalnej”. Odpowiedzią na ten list był list omawiany podczas warsztatów. Sięgnęliśmy po wersję polską i niemiecką „Elegii prowincjonalnej”, dokonując krytyki tłumaczenia literackiego.

Protokoll zur Diskussion über die Übersetzung des Briefes von K. Dedecius an T. Różewicz aus dem Polnischen ins Deutsche. (Leipzig – Wrocław)

Zu Beginn wurden die Briefe auf polnisch und deutsch vorgelesen. Es wurden zwei Übersetzungen vorgestellt: eine seitens der Studentinnen aus Wrocław, die zweite seitens der Leipziger Studierenden. Folgende Übersetzungsschwierigkeiten wurden in der Diskussion angesprochen:

1. Notwendigkeit von Fußnoten

Als Karl Dedecius das Gedicht „Elegia prowincjonalna” ins Deutsche übersetzt hat, machte er einen Fehler. Fälschlicherweise hat er „Żona jest jak ręka **lewa**” als „Żona jest jak ręka **Iwa**” gelesen. Tadeusz Różewicz machte seinen Freund auf den Übersetzungsfehler aufmerksam, woraufhin sich K. Dedecius in seinem Brief rechtfertigte, dass dies die Schuld des Alters sei, und korrigierte den Fehler. Der deutsche Leser, der kein Polnisch versteht, weiß nicht, wie es zu dem Fehler kam, weshalb die **Fußnote** angefügt wird: „Ręka Iwa” – „die Hand des Löwen” – graphisch fast identisch wie „ręka lewa” – „die linke Hand”. Dadurch kam es zu einer Fehlübersetzung.

2. Lexikalische Äquivalente

- ist „**kartka**” eine „Karte” oder eine „Postkarte”? Różewicz schrieb Dedecius meistens auf illustrierten, oft witzigen Karten, weil er der Meinung war, dass diese schneller zum Adressaten in Westdeutschland gelangen als Briefe. In der Übersetzung wurde schließlich das Wort „**Karte**” verwendet.
- sind „**rytmiczne korektury**” hier „Korrekturen der Rhythmik” oder „Korrekturen des Rhythmus”? Die Diskussion hat ergeben, dass das Wort „rhythmisch” von „Rhythmus” und nicht von „Rhythmik” kommt. Letzteres wird eher der Musik zugeschrieben, im Brief geht es jedoch um den Rhythmus des Gedichts.
- ist „**wieszcz**” der „Nationaldichter” oder der „Dichterprophet”? „[...] no i pokazać powinien się **wieszcz** swojej parafii.” – „[...] und der Dichterprophet sollte sich bei seiner Pfarrgemeinde blicken lassen.”

„**Dichterprophet**“ gibt die Semantik und Konnotation des Wortes „wieszcz“ besser wieder.

- „**möchten**“ oder „**wollen**“? „[...] Im częściej czytam, tym bardziej **chce mi się** czegoś innego“. – „[...] Je mehr ich lese, desto mehr will ich/möchte ich [...] etwas ändern.“ Wir sind zum Schluss gekommen, dass „**wollen**“ an dieser Stelle besser passt, da es stärker das Verlangen ausdrückt.

3. Stilistische Äquivalente

- ist „**marudzić**“ hier „klagen“ oder „meckern“? Nach längerer Diskussion entschieden wir uns aus semantisch-stilistischen Gründen für „**meckern**“.
- ist „**okropnie**“ hier „schrecklich“ oder „fürchterlich“? Wir entschieden uns für „**schrecklich**“, da es in der deutschen gesprochenen Sprache ähnlich frequentiert ist wie „okropnie“ im Polnischen.
- „**gern**“ oder „**gerne**“? In diesem Fall: „**gern**“, denn „gerne“ ist eine umgangssprachliche Form.

4. Phraseologismen

„**Starość nie radość**“ ist im Polnischen ein sehr beliebter und häufig genutzter Phraseologismus. Im Deutschen gibt es zwar einen ähnlichen Phraseologismus: „Alter ist ein schweres Malter“, welcher aber kaum gebraucht wird. In einer ähnlichen Situation würde man eher sagen: „**Man wird eben alt**“. Dieser Gedanke wurde bei der Übersetzung berücksichtigt.

5. Sprachliche Konventionen

- „**ściskam serdecznie**“ als „Ich umarme Dich“ oder als „**Herzliche Grüße**“? Wir kamen zu dem Schluss, dass letzteres eher den deutschen Konventionen entspricht.
- Auch die Unterschrift wurde thematisiert: „**Twój Karol**“ – „Dein Karol“ oder „Dein Karl“? Karl Dedecius unterschrieb die Briefe an seine polnischen Freunde mit „Karol“. Durch die Wahl der

polnischen Form des Namens Karl zeigen wir dem deutschen Leser, dass er für die Polen „**Karol**“ war und nicht „Karl“.

Anmerkung zur Übersetzung

Die Leipziger Gruppe übersetzte nicht nur diesen einen Brief, sondern auch einige frühere Briefe, um etwas mehr über die Sprache und den Stil der Korrespondenz zu erfahren. Besonders wichtig war der vorige Brief von Różewicz, in welchem dieser über den Fehler spricht, den der Übersetzer Karl Dedecius beim Übersetzen der „Elegia prowincjonalna“ gemacht hat. Die Antwort auf diesen Brief war der beim Workshop besprochene Text. Wir zogen die polnische und deutsche Version der „Elegia prowincjonalna“ heran und untersuchten die literarische Übersetzung kritisch.

Podczas wyszukiwania wierszy na wystawę na temat systemu wartości w poezji Różewicza, natknęliśmy się na wiele ciekawych, mniej znanych, częściowo nowszych, wierszy, które postanowiliśmy przetłumaczyć. Dyskusja nad ostateczną wersją niemiecką poszczególnych wierszy była bardzo ożywiona i emocjonalna. Tłumaczenie poezji okazało się fascynującym zajęciem.

Als wir nach Gedichten für die Ausstellung suchten, die zum Thema „Wertesystem in Różewicz Poesie“ passen, stießen wir auf interessante, kaum bekannte, teilweise neue Gedichte, die wir noch übersetzen wollten. Die Diskussion über die endgültige deutsche Version einzelner Gedichte war sehr lebhaft und emotionsgeladen. Das Übersetzen von Poesie entpuppte sich als eine faszinierende Aufgabe.

Der Workshop in den Augen der Teilnehmer...

Warsztaty oczami uczestników...

Nikolaus Kopernikus Universität in Thorn

&

Humboldt Universität zu Berlin

Dr. habil. Małgorzata Klentak-Zabłocka, Joanna Chmielewska, Sylwia Smolińska, Przemysław Wysocki, Anna Górka

Dr. Hanna Burkhardt, Georgia Lummert, Felix Rautenberg

Ausstellungsthema:

Der Krieg in den Werken von Tadeusz Różewicz Wojna w twórczości Tadeusza Różewicza

Wir sind sehr dankbar, dass wir an diesem Projekt teilnehmen konnten. Zuvor hatten wir eine solche Möglichkeit nicht, deswegen war das für uns eine besonders wichtige Erfahrung.

Bedeutsam waren vor allem Übersetzungsworkshops. Sie machten uns bewusst, wie schwierig dieses Fach ist und mit welchen Schwierigkeiten ein Übersetzer ringen muss. Trotz allen Anscheins

gehört die Übersetzung zu leichten Berufen nicht. Diese Beschäftigung ist sehr mühselig und anspruchsvoll. Außer perfekten Sprachkenntnissen muss ein Übersetzer noch einen sehr großen Wissensvorrat aus vielen Bereichen besitzen und sich ständig auf den für die Übersetzung relevanten Fachgebieten fortbilden.

Wir erinnern uns auch sehr gern an den Ausflug nach Frankfurt an der Oder. Ganz sicher behalten wir alle Baudenkmäler und die mit dieser Stadt verbundenen Sehenswürdigkeiten in Erinnerung.

Die Zusammenarbeit mit unseren deutschsprachigen Partnern bereitete uns ein großes Vergnügen, weil sie uns ihre Freundlichkeit entgegenbrachten und großes Interesse an dem Projekt hatten. Dank diesem Treffen konnten wir unsere Deutschkenntnisse verbessern und deutsch-polnische Beziehungen besser kennenlernen.

Es gibt eigentlich keine Anhaltspunkte, an denen wir Kritik üben könnten, denn die Veranstalter dieses Workshops zeichneten sich durch große Kreativität aus, und sie gaben sich viel Mühe, den Workshop bis aufs letzte Detail vorzubereiten. Bei dem zukünftigen Treffen könnte man eventuell den Plan so gestalten, dass die Teilnehmer ein bisschen mehr Zeit zur Erholung haben, denn besonders zum Schluss war es nicht leicht, sich wegen des maximal gefüllten Programms und der damit verbundenen Müdigkeit zu konzentrieren.

Joanna Chmielewska, Anna Górka, Sylwia Smolińska, Przemysław Wysocki
Nikolaus Kopernikus Universität in Thorn

***

Jesteśmy niezmiernie wdzięczni, że mogliśmy uczestniczyć w takim przedsięwzięciu. Nigdy wcześniej nie mieliśmy takiej

możliwości, dlatego to było dla nas pierwsze, ale za to jakże ważne doświadczenie.

Szpecially wartościowe były dla nas warsztaty z tłumaczeń. Podczas nich nauczyliśmy się z jakimi trudnościami musi się zmierzyć tłumacz. Mogłoby się wydawać, że praca tłumacza to nic skomplikowanego. Jednak, jak się okazało jest zupełnie inaczej. Tłumacz, oprócz biegłej znajomości języków, powinien dysponować bogatym zapleczem intelektualnym bardzo często w dziedzinach, w których wcześniej się w ogóle nie wyspecjalizował.

Ponadto bardzo byliśmy zadowoleni z oprowadzenia po Frankfurcie nad Odrą, w sposób niezwykle ujmujący zostały nam przekazane najważniejsze ciekawostki oraz informacje dotyczące miasta.

Współpraca z naszymi partnerami z Niemiec była dla nas ogromną przyjemnością, gdyż wykazali się oni wielkim zaangażowaniem i życzliwością. Mogliśmy dzięki temu pogłębić nasze znajomości językowe i bardziej zagłębić się w stosunki polsko - niemieckie.

Jeżeli chodzi o punkty krytyki, nie mamy ich praktycznie w ogóle, gdyż naprawdę organizatorzy wykazali się niezwykle kreatywnością i włożyli ogromną pracę w przygotowanie niniejszej inicjatywy. W kolejnych edycjach warsztatów mógłby być ewentualnie trochę mniej napięty grafik, gdyż już pod koniec wiele osób miało już problemy z koncentracją spowodowaną przemęczeniem.

Joanna Chmielewska, Anna Górka, Sylwia Smolińska, Przemysław Wysocki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

***

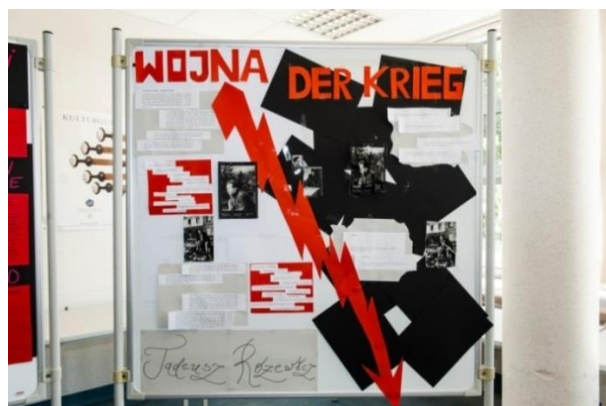
Der Workshop in Stübice war eine tolle Erfahrung, bei der wir nicht nur die Gelegenheit hatten, unser im Laufe des Semesters gesammeltes Wissen vorzustellen und weiter zu vertiefen, sondern darüber hinaus in der Zusammenarbeit mit unseren Kommiliton*innen aus Toruń neue Kontakte knüpfen und unsere Polnischkenntnisse verbessern konnten.

Die Vorstellung der im Laufe des Semesters erarbeiteten Plakate am ersten Tag des Workshops war sehr informativ und es war interessant, die verschiedenen Zugänge zu sehen, die zu den jeweiligen Themen gefunden wurden. Gerade in Bezug auf die persönlichen Aspekte und Różewicz's Beziehung mit Karl Dedecius habe ich dabei viel Neues gelernt. Die intensive Arbeit mit den Dedecius-Preisträgerinnen am zweiten Tag des Workshops hat uns vor Augen geführt, mit welchen Schwierigkeiten man beim praktischen Übersetzen konfrontiert ist, ohne uns zu entmutigen - ganz im Gegenteil haben uns Eliza Borg und Lisa Palmes mit ihrer Begeisterung für Sprache und für das Übersetzen

angesteckt und uns dazu ermuntert, selbst übersetzerisch tätig zu werden.

Auch das Rahmenprogramm der Workshops war sehr gelungen. Leider hatten wir nicht die Möglichkeit, bei der Filmvorführung am ersten Abend dabei zu sein, werden aber sowohl das Gespräch mit den Dedecius-Preisträgerinnen als auch die interessante und lehrreiche Führung durch das sonnige Frankfurt (und die leckeren Pfannkuchen an der Oderbrücke in Słubice) in guter Erinnerung behalten. Insgesamt war es ein vielseitiges, aber auch sehr volles Programm, sodass wir als einzigen kleinen Verbesserungsvorschlag anbringen würden, für zukünftige Workshops die ein oder andere Pause mehr einzuplanen und eventuell einen weiteren Tag anzuhängen, um ausreichend Zeit für den gemeinsamen Austausch und die Projektvorstellungen, aber auch die Übersetzungspraxis zu haben. Abschließend möchten wir den Veranstalter*innen ganz herzlich für die tolle Organisation und die Gelegenheit danken, uns mit so vielen anderen sprach- und literaturbegeisterten Studierenden austauschen zu können.

Georgia Lummert,
Humboldt-Universität zu Berlin

Warsztaty w Słubicach były dla nas świetnym doświadczeniem, podczas którego mieliśmy okazję przedstawić wyniki naszych zajęć i pogłębić wiedzę, a także nawiązać kontakty z naszymi partnerami z Torunia i polepszyć nasz polski.

Prezentacje przygotowanych podczas semestru plakatów w pierwszy dzień warsztatów były pouczające i było ciekawe zobaczyć, jak inni studenci podchodzili do różnych tematów. Zwłaszcza w związku z życiem prywatnym Różewicza i z jego stosunkiem do swojego tłumacza Karla Dedeciusa nauczyłam się mnóstwo nowego. Intensywna praca z laureatkami nagrody Dedeciusa podczas drugiego dnia warsztatów uprzytomniła nam, jak ciężka jest praca tłumaczki i z jakimi trudnościami się ona spotyka – lecz panie Eliza Borg i Lisa Palmes wzbudziły w nas entuzjazm i zachęciły do własnych tłumaczeń.

Również program ramowy warsztatów był bardzo udany. Wprawdzie niestety nie mieliśmy okazji uczestniczyć w pokazie filmowym otwierającym zajęcia, ale bardzo dobrze wspominamy rozmowę z laureatkami nagrody Dedeciusa i interesujące oprowadzanie po słonecznym Frankfurcie (a także doskonałe pączki przy moście w Słubicach). Ogólnie program był różnorodny, ale też dosyć napięty, tak że dla kolejnych tego typu warsztatów warto byłoby zaplanować więcej przerw albo nawet dodatkowy dzień, aby mieć wystarczająco czasu na rozmowy z innymi studentami, przygotowanie prezentacji a także praktyczne tłumaczenie. Na zakończenie serdecznie chcielibyśmy podziękować organizatorkom warsztatów za dobrą organizację i możliwość spotkania się z innymi studentami, którzy się interesują językiem i tłumaczeniem.

Georgia Lummert,
Uniwersytet Humboldtów w Berlinie

Adam-Mickiewicz-Universität Poznań & Universität Potsdam

Dr. Anna Fimiak- Chwilkowska, Zofia Ziemniewicz, Izabela Pożarowszczyk,
Damian Wątrobiński

Dr. Birgit Krehl, Małgorzata Tempel, Paulina Dudzik, Daniel Freudenreich,
Patrycja Riese, Thomas Laugks

Ausstellungsthema:
Die Dichtung und die Metapoetik
Poezja i metapoetyka

Am Anfang möchten wir uns noch einmal herzlich für die nette Atmosphäre und Organisation des ganzen Projekts bedanken. Das Projekt eröffnete die Vorführung des Films über Tadeusz Różewicz. Die Gästin des Abends war Frau Maria Dębicz, die uns unbekannte Fakten aus dem Leben des Poeten erzählte. Der Hauptpunkt des

Programms war für uns aber die Gruppenarbeit an den Plakaten und der Präsentation über Różewicz. Jeder von uns hatte seinen Beitrag geleistet. Sehr interessant war für uns auch die Präsentation der von uns übersetzten Briefe und die Diskussion über die Übersetzungsprobleme. Die Ratschläge anderer Personen ermöglichten uns, die beste Version der Übersetzung zu schreiben. Es wäre aber lieber, wenn wir ein bisschen Zeit für das Organisatorische und die Vorbereitung dieser Präsentation hätten.

Erwähnenswert finden wir auch die Übersetzungsworkshops, an denen wir am Freitag teilgenommen haben. Die Moderatorinnen zeigten uns, wie schwierig die Literaturübersetzung sein kann und welche Probleme sich aus ihr ergeben können. Wir würden aber empfehlen, die Tische im Saal anders aufzustellen, z.B. zu einem Kreis, damit alle Teilnehmer sich besser sehen und hören könnten.

Eine nette Ergänzung des ganzen Projekts stellte die gemeinsame Besichtigung von Frankfurt dar, vor allem der symbolische Spaziergang durch die Brücke zwischen Frankfurt und Słubice. Natürlich haben wir auch nette Kontakte geknüpft. Wir würden gerne noch einmal an so einem Projekt teilnehmen und werden es unseren Freunden empfehlen.

Zofia Ziemniewicz, Izabela Pożarowszczyk, Damian Wątrobiński
Adam-Mickiewicz-Universität Poznań

***

Na samym początku chcielibyśmy raz jeszcze podziękować za miłe przyjęcie i dobrą organizację całego projektu. Warsztaty rozpoczęły się od inspirującego wieczoru filmowego, który pomógł nam nastroić się odpowiednio do pracy. Wieczór uświetniła swą obecnością pani Maria Dębicz, która przedstawiła nam ciekawe

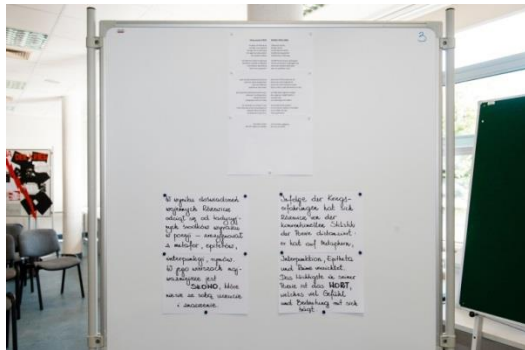
i nieznaną dotąd fakty z życia Tadeusza Różewicza i współpracy z nim. Najmocniejszym elementem projektu była według nas współpraca w ramach tworzenia prezentacji. Praca z naszą grupą partnerską przebiegała dobrze i bezproblemowo. Każdy wniósł do prezentacji odrobinę siebie. Ciekawym elementem było również przedstawianie tłumaczenia listów i dyskusja o problemach tłumaczeniowych. Dzięki wymianie zdań między uczestnikami projektu udało nam się rozwiązać wątpliwości i opracować najlepszą wersję tłumaczenia. Mielibyśmy tutaj jednak pewną uwagę, mianowicie, aby uczestnicy mieli przed prezentacją kilka minut na omówienie szczegółów i ustalenie z pozostałymi osobami z grupy kolejności zabierania głosu.

Warto też wspomnieć o warsztatach tłumaczeniowych, podczas których pogłęбилиśmy nasze umiejętności translatorskie i kolejny raz zwróciliśmy uwagę na to, jak trudnym zadaniem jest tłumaczenie literackie i jak wielkich umiejętności wymaga od tłumacza. Zastrzeżenie mieliśmy jedynie do samej organizacji owych warsztatów, a mianowicie do ułożenia ławek, które wpłynęło na to, że chwilami mieliśmy problem z odbiorem pań prowadzących. Naszym zdaniem warto byłoby, aby uczestnicy warsztatów wraz z prowadzącą siedzieli w kółku, co ułatwiłoby skuteczną komunikację.

Uzupełnieniem całego projektu było wspólne zwiedzanie Frankfurtu i symboliczne przejście przez most łączący to miasto ze Słubicami. W te kilka dni udało nam się również nawiązać ciekawe znajomości. Z chęcią wzięlibyśmy udział w podobnym projekcie i z pewnością polecimy go naszym kolegom studentom.

Zofia Ziemniewicz, Izabela Pożarowszczyk, Damian Wątrobiński
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Der Workshop im Rahmen des Projektes „Literaturübersetzung im deutsch-polnischen Kulturdialog – Tadeusz Rózewicz im Wechselspiel der Kulturen“ am Collegium Polonicum in Slubice war eine äußerst interessante und anregende Erfahrung für uns Studierende aus Potsdam. Wir haben dabei die Studierenden der anderen deutschsprachigen sowie polnischsprachigen Universitäten – und im Besonderen unsere Partner aus Poznań – als große Bereicherung verstanden.

Der Filmeinstieg war besonders durch das Gespräch mit der Theaterhistorikerin und Dramaturgin Maria Dębicz anregend, die durch ihre zahlreichen klugen Wortbeiträge die Plakatgestaltung positiv mitbeeinflusst hat. Wir waren sehr froh, in unseren Kommilitonen bzw. Kommilitoninnen aus der UAM in Poznań Verbündete für unser Plakat zu der metapoetischen Vorstellung Rózewicz's gefunden zu haben. Sie wollten wie wir eher minimalistisch denn überladend unseren Gegenstand präsentieren.

Wir freuen uns, dass unsere drei Dozentinnen uns das Vertrauen und die Freiheit schenken, das Podium am Donnerstagnachmittag zur Plakatvorstellung sowie am Freitagvormittag zur Briefübersetzung für unsere Präsentationszwecke selbständig zu nutzen. Wir hätten uns bei den Präsentationsformaten noch mehr gewünscht, dass wir ähnlich wie am Donnerstag mehr Zeit zur gemeinsamen Absprache der Feinheiten des Briefes zur Verfügung gehabt hätten.

Generell kann man anklingen lassen, dass die Organisation sehr ambitioniert war. Der Raum für Pausen zwischen den Themenkomplexen sowie für tiefere Reflexionen fehlte an manchen Stellen, wodurch gelegentlich weniger Schwerpunkte gesetzt werden konnten. Vielleicht ist es eine Überlegung wert, das Programm beim nächsten Workshop von Mittwochnachmittag bis Samstagmittag auszudehnen, um die Lernziele beim Workshop angenehmer in Einklang zu bringen. Die Klimaanlage im Raum war sehr laut, wenn sie im Betrieb war. Um stille Arbeitsbedingungen schaffen zu können, musste man leider eine stickige und heiße Raumluft in Kauf nehmen.

Der Übersetzerworkshop war sehr erhellend, vor allem im Workshop Deutsch-Polnisch konnten wir über Ambiguitäten und Übersetzungsschwierigkeiten stolpern, die wir sehr gründlich besprachen. Die Diskussion um den Text aus dem Polnischen ins Deutsche war hingegen gelegentlich ausufernd. Zudem brauchten wir sehr viel Zeit zum Übersetzen, da uns der Text völlig unbekannt war und er ein sehr bestimmtes Spezialwissen verlangte.

Als weitere Höhepunkte können die Stadtführungen auf Deutsch und Polnisch durch Frankfurt sowie die Podiumsdiskussion mit den gegenwärtigen Dedecius-Preisträgerinnen genannt werden.

Gerade bei solchen – Theorie und Praxis verzahnenden – Projekten kann man bereits innerhalb kurzer Zeit durch die Vielfalt an Erfahrungen und die intensive Vorbereitung sehr viel lernen.

Patricia Riese, Daniel M. St. Freudenreich, M. Ed. / Universität Potsdam

Warsztaty w ramach projektu „Przekład literacki w polsko-niemieckim dialogu kulturowym“ przy Collegium Polonicum były dla nas, studentów z Poczdamu, bardzo interesującym doświadczeniem.

Poznaliśmy tutaj studentów z innych niemiecko- jak i polskojęzycznych uniwersytetów – w szczególności nasze koleżanki i naszych kolegów z Poznania, którzy byli dla nas wielkim wzbogaceniem.

Pokaz filmowy otwierający projekt był bardzo ciekawy dzięki uwagom pani Marii Dębicz, historyka teatru i dramaturga. Jej mądre dygresje i rozmowa z nią wpłynęły pozytywnie na prezentacje plakatów. Byliśmy bardzo zadowoleni ze współpracy ze studentami UAM z Poznania, w których odkryliśmy sojuszników do pracy nad plakatem na temat metapoetyckich refleksji Różewicza. Oni, tak jak my, także podeszli minimalistycznie do pracy nad plakatem.

Byliśmy bardzo zadowoleni, że nasze trzy docentki zaufały nam i umożliwiły nam samodzielnie zaprezentować w czwartkowe popołudnie jak i w piątek przed południem wyniki naszej pracy. Życzylibyśmy sobie jednak mieć więcej czasu – podobnie jak w czwartek – na wspólne przygotowanie i omówienie problemów tłumaczenia listu.

Ogólnie stwierdzamy, że organizatorzy byli bardzo ambitni. Niestety w niektórych momentach brakowało przerw pomiędzy blokami tematycznymi, a także czasu na własną refleksję, co uniemożliwiło omówienie dalszych istotnych kwestii. Warto by było w przyszłości zastanowić się nad przedłużeniem projektu o jeden dzień w celu stworzenia przyjemniejszej atmosfery pracy. Klimatyzacja w pomieszczeniu była bardzo głośna. By móc pracować w ciszy, musieliśmy pracować w dusznym i gorącym pomieszczeniu.

Warsztaty tłumaczeniowe były bardzo odkrywczymi, w szczególności warsztaty niemiecko-polskie, podczas których zmierzaliśmy się z wieloznacznościami i trudnościami tłumaczeniowymi, które bardzo dokładnie omówiliśmy. Przekład tekstu z języka polskiego na niemiecki przeradzał się momentami w nieskończoną dyskusję. Potrzebowaliśmy ponadto bardzo dużo czasu na przetłumaczenie tekstu, który był nam nieznanym i wymagał od nas bardzo specyficznej wiedzy.

Do głównych atrakcji zaliczamy oprowadzenie po Frankfurcie przez przewodnika w języku polskim i niemieckim oraz dyskusję panelową z zeszłorocznymi laureatkami nagrody im. Karla Dedeciusa.

Właśnie przy takich projektach łączących ze sobą teorię i praktykę można się nauczyć poprzez różnorodność doświadczeń i intensywne przygotowania wielu nowych rzeczy w krótkim czasie.

Patricia Riese, Daniel M. St. Freudenreich, M. Ed. / Universität Potsdam

**Universität Lodz
&
Europa-Universität Viadrina in Frankfurt (Oder)**

Dr. Karolina Sidowska, Olga Kraska, Marta Krawczyk, Łukasz Warzitz

Dr. Małgorzata Szajbel-Keck, Sylwia Brzykca, Klaudia Florysiak, Ludmiła Zakrzewska

Ausstellungsthema:

**Der Briefwechsel zwischen dem Autor und seinem Übersetzer
Korespondencja autora z jego tłumaczem**

Während Workshop in Słubice hatten wir die Gelegenheit, etwas Neues anzupacken. Das ganze Projekt war eine Herausforderung für mich: wir sollten eine große Menge Material lesen und eine entsprechende Form des Plakats herausfinden, um die Problematik der Beziehung zwischen Autor und seinem Übersetzer zum Ausdruck zu bringen. Ich fand den Workshop mit Karl Dedecius

Preisträgerinnen wirklich interessant – wir wissen jetzt ein bisschen mehr über die Arbeit des Übersetzers, d. h. wie schwer und vielfältig diese Arbeit ist.

Ich freue mich die Gelegenheit gehabt zu haben, an einem so spannenden Projekt teilzunehmen und dass mit Personen, die mein Interesse an Literatur und deutsch-polnischen Beziehungen teilen. Ich bin überzeugt davon, dass Tadeusz Różewicz und Karl Dedecius stolz darauf wären der Grund dafür zu sein, dass sich junge Leute treffen und Kontakte knüpfen, welche die Grenze zwischen Deutschland und Polen überwinden.

Der Workshop war eine tolle Initiative für junge Leute, die ihre Zukunft den Übersetzungen widmen wollen. Ein reiches und vielfältiges Programm ließ auf die Disziplin Translatorik aus verschiedenen Blickwinkeln blicken. Es hat gezeigt, dass diese Wissenschaft gar nicht langweilig ist, sondern vielmehr uns auf die Welt und andere Wissenschaftsdisziplinen offen macht.

Olga Kraska, Marta Krawczyk, Łukasz Warzitz
Universität Łódź

Podczas warsztatów w Słubicach mieliśmy okazję poznać i zaangażować się w coś nowego. Cały wyjazd stanowił dla mnie wyzwanie: musieliśmy zapoznać się z ogromną ilością materiału

i znaleźć odpowiednią formę plakatu, aby oddać problematykę relacji autor-tłumacz. Najbardziej interesującym elementem warsztatów było spotkanie z laureatkami Nagrody Karla Dedeciusa - poznaliśmy po części, jak trudna i kompleksowa jest praca tłumacza.

Bardzo się cieszę, że miałem okazję wziąć udział w tak ciekawym projekcie, na dodatek z osobami, które dzielą moje zainteresowanie literaturą oraz relacjami polsko-niemieckimi. Jestem przekonany, że Tadeusz Różewicz oraz Karol Dedecius byłiby dumni właśnie z tego, że to z ich powodu spotykają się dzisiaj młodzi ludzie i nawiązują ze sobą kontakty relatywizujące granice pomiędzy Polską a Niemcami.

Organizacja warsztatów była świetną inicjatywą dla młodych ludzi, którzy pragną swą przyszłość poświęcić tłumaczeniom. Bogaty i różnorodny harmonogram zajęć pozwolił spojrzeć na dziedzinę translatoryki z różnych perspektyw. Pokazał, że dziedzina ta nie należy do nudnych, a wręcz przeciwnie: otwiera nas na świat i inne nauki.

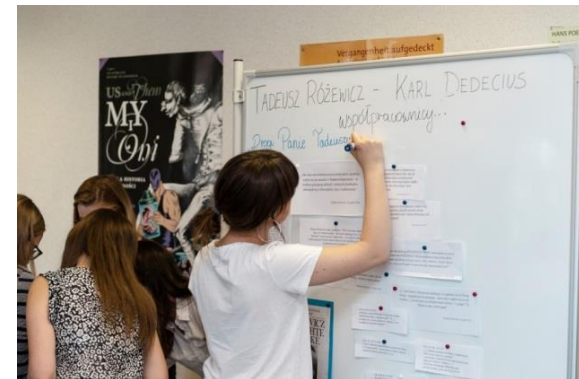
Olga Kraska, Marta Krawczyk, Łukasz Warzitz
Uniwersztet Łódzki

Mit großem Interesse haben wir an dem Workshop zum Thema „Literaturübersetzung im deutsch-polnischen Kulturdialog – T. Różewicz in der Übersetzung ins Deutsche“ teilgenommen. Der Workshop war für uns eine neue und interessante Erfahrung. Er

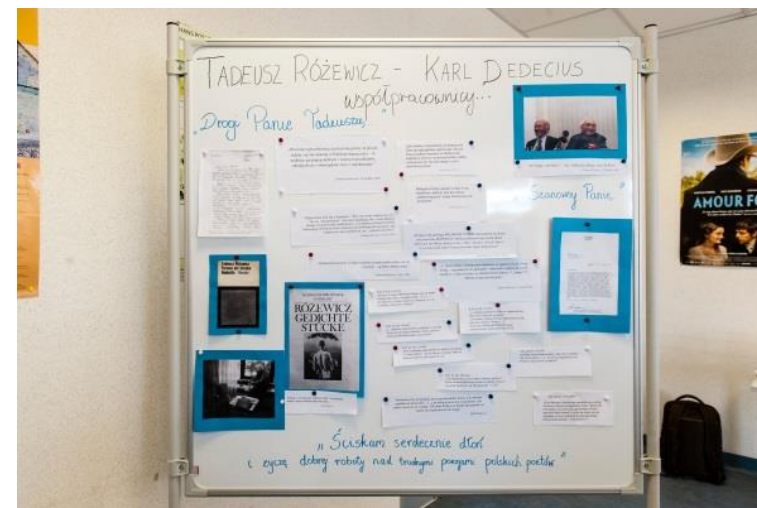
brachte uns viel Einsicht in die literarische Übersetzung sowohl als Kunst, als auch als Beruf. Nach dem wir in dem vorbereitendem Seminar viel theoretisch darüber gelesen haben, und auch selbst kleine Übersetzungen versuchten, war der persönliche Erfahrungsaustausch mit Studierenden und Dozenten anderer Universitäten, sowie den professionellen Übersetzerinnen sehr aufschlussreich. Wir könnten persönlich die Laureatinnen des Karl-Dedecius-Preises Lisa Palmes und Eliza Borg kennenlernen. Wir arbeiteten auch gerne mit unseren Partner aus der polnischen Universität an dem Posterprojekt, den wir dann während des Workshops vor Ort zusammen gestalteten. Wir fanden es gut, dass es eine Kooperation von deutschen und polnischen Universitäten war, was uns ermöglichte die Einblicke in das Kunstwerk von Różewicz und in seine Rezeption von den beiden Seiten zu lernen. Der Workshop ermöglichte uns die Werkstatt eines Übersetzers näher kennenzulernen und besser die Welt der Translatologie zu verstehen. Wir hoffen, dass diese Workshopsreihe fortgesetzt wird, damit auch andere Studenten davon profitieren können.

Sylwia Brzykca, Klaudia Florysiak, Ludmiła Zakrzewska
Uniwersytet Europejski Viadrina

Bardzo cieszymy się z uczestnictwa w projekcie Fundacji Archiwum Literackie Karla Dedeciusa „Literackie tłumaczenie w polsko-niemieckim dialogu kulturowym – T. Różewicz tłumaczony na niemiecki”. Warsztaty były dla nas zarówno nowym, jak i ciekawym doświadczeniem w dziedzinie translatoryki. Po zapoznaniu się z wieloma tekstami teoretycznymi oraz własnych próbach tłumaczeń, wartościowa okazała się wymiana spostrzeżeń i uwag dotyczących przekładu. Szczególnie podobała nam się współpraca międzyuniwersytecka, jak i część artystyczna, związana z przygotowaniem plakatów. Zaletą warsztatów była obecność uczestników zarówno z Polski, jak i z Niemiec, co pozwoliło na dogłębną analizę twórczości i prac Karla Dedeciusa i Tadeusza Różewicza. Za interesujące uważamy spotkanie z laureatkami Nagrody Karla Dedeciusa: Lisą Palmes i Elizą Borg. Warsztaty dają możliwość zainteresowanym translatoryką spojrzeć na pracę tłumacza i wejść w świat przekładu. Mamy nadzieję, że projekt będzie się rozwijał przez kolejne lata i przyciągał coraz większe grono zainteresowanych.

Sylwia Brzykca, Klaudia Florysiak, Ludmiła Zakrzewska
Uniwersztet Europejski Viadrina

Universität Wrocław & Universität Leipzig

Dr. Jolanta Rudolph, Pia Köhler, Grzegorz Lekawski, Katrin Grodzki

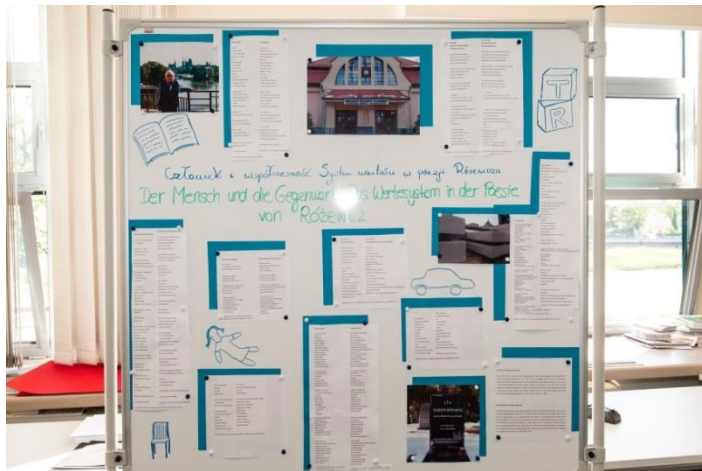
Dr. habil. Janusz Stopyra, Marta Brodala, Karolina Kazik, Aleksandra Kołacińska

Ausstellungsthema:

Der Mensch und die Gegenwart

- das Wertesystem in der Poesie von T. Różewicz

Człowiek i współczesność – system wartości w poezji T. Różewicza

Von 6. bis 9. Juni 2018 fand ein Workshop für Studenten in Słubice – Frankfurt/Oder statt. Die deutsch-polnischen Teams haben vier Tage lang miteinander an tollen Projekten gearbeitet. Meine Gruppe hat zusammen mit Studierenden aus Leipzig mitgewirkt und die Zusammenarbeit war sehr gelungen. Wir haben uns gut verstanden und die Kommunikation verlief reibungslos, sogar noch vor der Ankunft in Słubice.

Am Mittwoch, also als wir angekommen sind, erwartete uns ein Filmabend unter dem Titel „Peter Lachmann: Moje pojednanie. Różewicz i Niemcy“. Man konnte sehen, dass sich Różewicz in Lachmanns Anwesenheit sehr wohl gefühlt hat und dass der Lyriker viel von sich erzählen wollte. Anschließend fand ein Gespräch mit Maria Dębicz statt. Wir haben sehr viel von der Familie Różewicz erfahren, vor allem auch von dem begabten Janusz Różewicz, Bruder von Tadeusz. Seine Lyrik ist erst vor kurzem veröffentlicht worden und bildet einen enormen Beitrag in die polnische Literaturgeschichte. Am zweiten Tag, den 7. Juni, haben die Gruppen an ihren Ausstellungen gearbeitet. Ich glaube das war die beste Gelegenheit sich besser kennenzulernen. Die Zeit war ausreichend und alle erforderlichen Materialien hatten die Studierenden zur Verfügung. Es waren sehr angenehme Momente, wobei sich die Gruppen mit ihrer Erfahrung und Wissen austauschen konnten. Die Atmosphäre war sehr freundlich und jeder hat fleißig mitgeholfen. Ich glaube, dass man dadurch am meisten lernen konnte. Am Abend haben wir an einer Stadtführung teilgenommen. Wir waren sehr zufrieden. Frankfurt ist eine kleine, aber traditionsreiche Stadt, wo die deutsch-polnischen Kontakte seit Jahrzehnten gepflegt werden. Das Wetter war hervorragend, weshalb die Erinnerungen noch länger in meinem Gedächtnis bleiben werden.

Der 8. Juni war auch sehr reich an spannenden Ereignissen. Die Übersetzungsanalyse der Korrespondenz zwischen Karl Dedecius und Tadeusz Różewicz zeigte, dass die Gruppen jeweils sehr gute Übersetzungen angefertigt haben. Die Diskussion war lehrreich und konstruktiv. Nach der Mittagspause fand ein Workshop mit den Karl Dedecius-Preisträgerinnen statt. Sowohl der Workshop, als auch das anschließende Podiumsgespräch gab uns Studenten einen tieferen Einblick in den Alltag eines Übersetzers.

Am letzten Tag wurden dann die Ergebnisse zusammengefasst. Jede Gruppe erzählte, was man während der Zeit gelernt hatte. Man muss zugeben – diese Tage werden sehr lange in meiner Erinnerung bleiben. Ich konnte zusehen, wie etwas außergewöhnlich lehrreiches entsteht und dabei war ich noch ein Teil davon. Ich hatte das Gefühl, dass alle Details durchdacht waren, dass die Veranstalter sich auch wirklich Mühe gegeben haben, um den Workshop zu organisieren. Ich war jedenfalls sehr gerührt, weil letztendlich solche Gesten von unserer Menschlichkeit zeugen. Wir erinnern uns daran, was wir mitgestalten, wo wir die Gelegenheit haben, unser Herz für die anderen zu öffnen. Das habe ich jedenfalls mitgenommen – Wissbegier und innere Freude.

Karolina Kazik, Wrocław

***

W dniach 6.06-9.06.18 odbyły się warsztaty dla studentów w Słubicach-Frankfurcie n. Odrą. Grupy polsko-niemieckie pracowały wspólnie nad ciekawymi projektami związanymi z twórczością T. Różewicza i jej przekładem. Moja grupa współpracowała ze studentami z Lipska, przy czym należy podkreślić, że była to wyjątkowo udana współpraca. Komunikacja pomiędzy uczestnikami przebiegała sprawnie, nawet jeszcze przed przybyciem do Słubic.

W dniu przyjazdu, czyli w środę wieczorem, uczestniczyliśmy w wieczorze filmowym pt. „Peter Lachmann: Moje pojednanie. Różewicz i Niemcy”. Można było zauważyć, że Różewicz czuł się w towarzystwie Lachmanna niezwykle swobodnie, co sprzyjało temu, iż poeta z chęcią opowiadał o sobie. Następnie odbyła się rozmowa z panią Marią Dębicz, która opowiadała o rodzinie Różewiczów, a szczególnie o Januszu Różewiczu, bracie Tadeusza. Jego niedawno opublikowane wiersze stanowią ważny rozdział literatury polskiej.

Drugi dzień wypełniony był licznymi wydarzeniami, szczególnie zaś pracą nad wystawą. Moim zdaniem była to świetna okazja do bliższego poznania pozostałych uczestników warsztatów. Mieliśmy

odpowiednią ilość czasu, a wszystkie materiały potrzebne do przygotowania plakatów zapewniali nam organizatorzy. Był to czas, kiedy mieliśmy okazję do wymiany wiedzy i doświadczeń. Atmosfera była zdecydowanie sprzyjająca, rzeczywiście każdy angażował się w wspólny projekt. Myślę, że dzięki temu można było wiele się nauczyć. Wieczorem odbył się spacer po Frankfurcie z przewodnikiem, z czego byliśmy niezmiernie zadowoleni. Frankfurt jest małym miastem, jednakże bogatym w tradycje i przodującym we wspieraniu kontaktów polsko-niemieckich. Pogoda dopisywała, przez co wspomnienia pozostaną ze mną jeszcze przez bardzo długi czas.

Kolejny dzień, 8.06. wypełniony był warsztatami przekładowymi, gdzie analizowaliśmy tłumaczenia korespondencji pomiędzy T. Różewiczem i K. Dedeciusem. Okazało się, że każda grupa przygotowała tłumaczenia na bardzo wysokim poziomie merytorycznym. Analiza tłumaczeń była bardzo pouczająca i konstruktywna. Po przerwie na kawę, odbyły się zajęcia z laureatkami nagrody im. K. Dedeciusa. Zarówno warsztaty, jak i dyskusja panelowa dały nam pełny obraz codzienności tłumacza.

Ostatni dzień upłynął pod znakiem podziękowań i podsumowania całego projektu. Każda grupa opowiedziała o tym, czego się można było nauczyć w czasie wspólnych prac. Sama muszę przyznać, że te dni długo zostaną w mojej pamięci. Byłam świadkiem dzieła, które powstawało dzięki pracy wielu zaangażowanych i serdecznych osób, a przy tym mogłam być również jego częścią. Każdy szczegół warsztatów był przemyślany, a organizatorzy naprawdę włożyli mnóstwo pracy w zorganizowanie wydarzenia na tak wysokim poziomie merytorycznym. Byłam poruszona, ponieważ taka praca na rzecz innych ostatecznie stanowi o naszym człowieczeństwie. Wspominamy to, co możemy współtworzyć, wspominamy okazje do tego, by otwierać swoje serca na drugiego człowieka. Zabrałam ze sobą ciekawość świata i wewnętrzną radość.

Karolina Kazik, Wrocław

Gedichte von Tadeusz Różewicz (eine kleine Auswahl) - eine Initiative der Universität Leipzig

Unsere Übersetzungen der Gedichte von Różewicz stießen bei den anderen Workshop-Teilnehmenden auf großes Interesse. Wir freuen uns, dass wir hier ein Paar davon präsentieren dürfen. Die Gedichte widmen sich dem Thema unserer Ausstellung: „Der Mensch und die Gegenwart – das Wertesystem in der Poesie von Tadeusz Różewicz“. Das Projekt wird bei uns fortgesetzt. Die Leipziger Gruppe übersetzt weiterhin Gedichte von T. Różewicz, H. Bereska, A. Świrszczyńska, R. Kapuściński usw.

Nasze tłumaczenia wierszy Różewicza, spotkały się z dużym zainteresowaniem uczestników warsztatów. Cieszymy się, że możemy tutaj niektóre z nich zaprezentować. Wiersze związane są z tematyką naszej wystawy: „Człowiek i współczesność – system wartości w poezji Tadeusza Różewicza“ Projekt różewiczowski jest przez nas kontynuowany. Grupa lipska tłumaczy dalej wiersze takich poetów jak: Tadeusz Różewicz, Henryk Bereska, Anna Świrszczyńska, Ryszard Kapuściński.

Wir sind sehr dankbar, dass wir an einem solchen Projekt teilnehmen durften. Die Atmosphäre war sehr angenehm, vor allem weil Dr. Ilona Czechowska unglaublich nett war und immer warme Worte für alle hatte. Die Zusammenarbeit mit professionellen Übersetzerinnen war spannend und vor allem die Diskussionen mit den anderen Studierenden hat viel Spaß gemacht.

Katrin Grodzki, Pia Köhler, Grzegorz Lekawski
Universität Leipzig

Jesteśmy bardzo wdzięczni za możliwość uczestniczenia w tego rodzaju projekcie. Atmosfera była bardzo miła, co jest zasługą przede wszystkim Pani Ilony Czechowskiej, która była niezwykle miła i dla każdego zawsze znajdowała jakieś miłe słowo. Dużo satysfakcji i radości sprawiała nam współpraca z profesjonalnymi tłumaczkami, w szczególności zaś dyskusje ze studentami innych uczelni.

Katrin Grodzki, Pia Köhler, Grzegorz Lekawski
Uniwersytet Lipski

Przełożyli z polskiego na niemiecki /übertragen von: Katrin Grodzki, Pia Köhler, Grzegorz Lekawski oraz uczestnicy seminarium tłumaczeniowego prowadzonego przez dr Jolantę Rudolph: Katharina Gloe, Jennifer Tybor, Lukas Vogel, Maja Dziermańska, Alicja Böttcher, Marharyta Romanova.

Obcy człowiek

to obcy człowiek
czego chce
o kogo pyta
to nieznajomy
pewnie zblądził
albo się omylił

Fremder mensch

das ist ein fremder mensch
was will er
nach wem fragt er
das ist ein unbekannter
sicherlich verirrt
oder er hat sich getäuscht

mówił że nas szuka
lecz nie zna nazwiska
kogo pan szuka
taki tu nie mieszka
to jakiś pijak
może pomyłony
uparcie twierdzi
że właśnie nas szuka
lecz my go nie znamy

nie mogę wejść
do waszego domu
mieszkania
mówicie
że jestem obcy
patrzycie zdziwieni
trochę przestraszeni

właśnie was szukam
w tym ogromnym mieście
co rośnie
przybywa
was szukam
na tej wyspie
bezludnej
nie omyliłem się
wy jesteście ludzie
moi bliźni

czy mogę zostać z wami
jeden dzień noc
jestem człowiekiem
nie jestem obcy
patrzycie na mnie
przez judasza
nie zdejmując łańcuchów
przez drzwi zatrzaśnięte

jestem zmęczony
chcę usiąść przy waszym stole
znamy się przecież
od narodzenia Chrystusa
jestem bardzo zmęczony

er sagte dass er uns sucht
doch er kennt den nachnamen nicht
wen suchen sie
so einer wohnt hier nicht
das ist ein trinker
vielleicht ein verrückter
stur behauptet er
dass er genau nach uns sucht
doch wir kennen ihn nicht

ich darf nicht eintreten
in euer haus
in eure wohnung
ihr sagt
ich bin fremd
ihr schaut verwundert
ein wenig erschrocken

genau euch suche ich
in dieser riesigen stadt
die wächst
nimmt zu
euch suche ich
auf dieser insel
menschenleer
ich habe mich nicht geirrt
ihr seid menschen
meine nächsten

darf ich bei euch bleiben
einen tag nacht
ich bin ein mensch
ich bin kein fremder
ihr schaut mich an
durch den türspion
ohne die türketten abzunehmen
durch die zugeschlagene tür

ich bin müde
ich möchte mich an euren tisch setzen
wir kennen uns doch
seit Christi geburt
ich bin sehr müde

muszę wam powiedzieć
o sobie o was
chcę wam powiedzieć
że nie ma tajemnicy
nie czekajcie

(T. Różewicz: Niepokój. Wybór wierszy.
PIW. Warszawa 2000, S. 273-274)

taki to mistrz

budzi się
rozgląda dokoła
z rzeczy świata tego
powinno coś zostać
ale co?
odfrunęły anioły
Trochę pijany
snem winem
napojony żółcią
i octem
stary poeta
usiłuje sobie przypomnieć
co miało pozostać
z rzeczy tego świata

poezja i miłość
a może poezja i dobroć
bezzębny przeżuwa słowa
dobroć chyba dobroć
i piękno?
a może miłosierdzie?

oddala się
żeby lepiej zobaczyć Warszawę

Tamta była piękna i zła
jej „siostra” dobra i brzydka
taki to mistrz
co gra choć odpycha
zaciemnia aby wyjaśniać

ich muss euch etwas erzählen
über mich und über euch
ich möchte euch sagen
es gibt kein geheimnis
wartet nicht

so ein meister

er wird wach
und schaut sich um
von den dingen dieser welt
sollte etwas bleiben
aber was?
die engel flogen weg
Ein bisschen betrunken
vom schlaf und wein
getränkt von galle
und essig
der alte poet
versucht sich zu erinnern
was hätte bleiben sollen
von den dingen dieser welt

poesie und liebe
und vielleicht poesie und güte
der zahnlose kät wörter wieder
güte wohl die güte
und das schöne?
und vielleicht erbarmen?

er entfernt sich
um besser Warschau zu sehen

Jenes war schön und böse
seine „schwester“ gut und hässlich
so ein meister
der spielt obwohl er wegstößt
verdunkelt um zu erhellen

zamyka oczy widzi stopy dwie
gwoździem przebite
te odlatują z planety

***

ciężko jest wracać
do ziemi
po takim
długim życiu

ciężko jest nie kochać ludzi
i ciężko kochać
kiedy się zna ich tak dobrze

łatwiej jest kochać
tych od których dzielą nas
oceany
góry i mury
niż tych od których
dzieli nas ściana
powiedział ten co odszedł

(Tadeusz Różewicz: Ostatnia wolność.
Biuro Literackie. Wrocław 2015; S.26)

er schließt die augen und sieht füße
zwei mit dem nagel durchstochen und
die heben ab vom planeten

***

es ist schwer
nach einem solch langen leben
zur erde
zurückzukehren

es ist schwer die menschen nicht zu
lieben
und schwer zu lieben
wenn man sie so gut kennt

leichter ist es zu lieben
die die ozeane
von uns trennen
berge und mauern
als die von denen
uns eine wand trennt
sagte der der ging

